

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Serbien 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Frågan om Kosovos status har under året dominerat regeringens, parlamentets och mediers uppmärksamhet. Utvecklingen av respekten för de mänskliga rättigheterna i Serbien har därav avstannat något.

Montenegros utträde ur det tidigare statsförbundet med Serbien i maj 2006 framtvängde en revidering av det tidigare förbundets lagar och ledde till att en ny grundlag antogs efter en folkomröstning i oktober 2006. Kort efter folkomröstningen om den nya grundlagen hölls parlamentsvalen i januari 2007. Efter en period av politisk osäkerhet bildades slutligen en koalitionsregering i maj.

Alla internationella konventioner som tidigare band statsförbundet Serbien och Montenegro har fortsatt att binda Serbien som efterträdarstat till statsförbundet. Detta inkluderar fördrag genom vilka staten har förbundit sig att respektera de mänskliga rättigheterna.

Serbien tog i maj 2007 över ordförandeskapet för Europarådets ministerkommitté. Straffrihet för tidigare krigsförbrytelser har varit och är ett problem, men under året har Serbien gjort vissa framsteg genom utlämnandet av ytterligare två åtalade till den Internationella krigsförbrytartribunalen i Haag. Detta ledde till att förhandlingarna med EU om ett stabiliserings- och associeringsavtal återigen kunde tas upp.

Rättssäkerheten och allmän kunskapsnivå om mänskliga rättigheter får beskrivas som låg med europeiska mått. Korruption inom rättsväsendet och ineffektiviteten i domstolarnas arbete fortsätter att utgöra ett stort problem. Ett

lagförslag om en övergripande reform av rättsväsendet har varit på parlamentets bord under en längre period men har ännu inte antagits. Serbien har antagit de flesta lagarna som ska finnas i överensstämmelse med internationell rätt men tillämpningen av dessa är otillfredsställande.

På medieområdet kvarstår vissa demokratiproblem som rör bland annat kontrollen över radio- och TV-frekvenser. Ytterligare problem gällande samhällskritiska journalisters utsatta situation fortsätter att utgöra ett hinder för en oberoende nyhetsrapportering.

Romer, ungrare och andra minoriteter, personer med funktionshinder och homosexuella är föremål för diskriminering och fördomar. Få attacker mot utsatta grupper anmäls, och de som anmäls leder sällan till åtal. En allmän diskrimineringslag saknas, vilket utgör ett problem. Vissa framsteg har gjorts genom inrättandet av en lag som förhindrar diskriminering av funktionshindrade samt upprättandet av nationella råd för landets större minoritetsgrupper.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Serbien har ratificerat följande centrala konventioner om mänskliga rättigheter;

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights* (ICCPR), samt de fakultativa protokollen om enskild klagorätt och avskaffandet av dödsstraffet
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights* (ICESCR)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination* (CERD)
- Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of all forms of Discrimination Against Women* (CEDAW) samt det fakultativa protokollet om enskild klagorätt
- Konventionen mot tortyr, *Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (CAT), samt det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr
- Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child* (CRC) samt de två tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter och om handel med barn

- Flyktingkonventionen, *Convention related to the Status of Refugees*, samt det tillhörande protokollet från 1967
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *International Criminal Court (ICC)*
- Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen)

Konventionen mot påtvingade försvinnanden som öppnades för undertecknande under året, *Convention for the Protection of all Persons from Enforced Disappearances (CED)*, har undertecknats av Serbien.

Serbien har skrivit under konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CPD)*, som öppnades för undertecknande under 2007.

Rapportering till de olika konventionskommittéerna prioriteras inte och landet ligger i vissa fall långt efter i rapporteringen. Bristen i rapportering till konventionskommittéerna måste betraktas som ett problem eftersom slutsatser och rekommendationer från dessa övervakningsorgan anses särskilt viktiga och användbara vid bedömning av i vilken utsträckning konventionsförpliktelserna efterlevs.

Vissa framsteg har dock gjorts. I maj 2007 lämnade Serbien in en rapport till FN:s kommitté mot diskriminering av kvinnor (CEDAW). Vidare lämnade Serbien in en rapport till FN:s barnrättskommitté om tillämpningen av barnets rättigheter.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt lag. Inga rapporter om systematiska övergrepp har förekommit på senare tid. Det politiskt motiverade våld som kännetecknade Milosevic-regimen har upphört.

Efter anmärkningar från *Europarådets europeiska kommitté till förhindrande av tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (CPT)* har Serbien i nationell lagstiftning införlivat rätten för frihetsberövade personer att på begäran få tillgång till sjukvårdsundersökning.

Flera fall har framkommit där den serbiska polisen har använt sig av tortyr för att framtvunga erkännanden eller demonstrera sin makt. Enskildas klagomål mot polisen tas sällan på allvar.

Polislagen som antogs 2005 markerar en klar förbättring mot föregående lagstiftning avseende respekt för individen vid polisens tjänsteutövning. Lagen förpliktigar polisen att följa nationella föreskrifter såväl som antagna internationella överenskommelser och konventioner. Vidare ska direktivet om polisens etik och uppförande ingå som ett obligatoriskt moment i polisutbildningen.

Förhållandena på fängelserna i Serbien har förbättrats sedan Milosevic-tiden men är fortfarande inte tillfredställande. CPT rapporterade, efter besök i de serbiska fängelserna, flera allvarliga fall av internvåld bland fångarna och övervåld av polisen. CPT rekommenderade ett antal åtgärder för att bekämpa polisens bristfälliga behandling av fångarna.

Trängsel utgör ytterligare ett problem. I oktober 2007 hävdade Serbiens justitieminister, Dusan Petrovic, att det för närvarande finns 8 500 fängslade personer samt att ytterligare 5 000 väntar på att få avtjäna sitt straff och att det för tillfället endast finns 6 000 lämpliga platser. För att komma till rätta med detta ska man under en fyraårsperiod bygga fem nya fängelser.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades i federal lagstiftning 1992 och på delrepubliknivå i Serbien under 2001, som en del av de jugoslaviska ansträngningarna att bli medlem i Europarådet.

Serbien har ratificerat protokoll nummer 6 till *Europakonventionen om dödsstraffets avskaffande i fredstid* samt protokoll nummer 13 om dödsstraffets avskaffande under alla omständigheter – det vill säga även i krigstid.

2007 utropades den 10 oktober som *Europadagen mot dödsstraff* av Serbien i egenskap av ordförande för Europarådets ministerkommitté. Serbien uttryckte här sitt hopp om att alla länder världen över ska avskaffa dödsstraffet samt att de länder i Europa som inte har tillträtt tilläggsprotokollet nummer 6 och 13 till Europakonventionen ska göra det.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Den serbiska grundlagen garanterar alla personer rätt till frihet och personlig säkerhet. Den frihetsberövades rätt till att omedelbart upplysas om varför man hålls kvar och vad man står anklagad för samt lagligheten av frihetsberövandet är i enlighet med internationell standard. Till skillnad från tidigare år har inga fall rapporterats under 2007 där polisen har brutit mot rätten att omedelbart informera den frihetsberövade om dennes rättigheter.

Rörelsefriheten får betecknas som stor och passhandlingar kan erhållas utan andra problem än eventuella väntetider.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Rättssäkerheten i Serbien kan beskrivas som låg med europeiska mått mätt. Den nya författning som antogs under 2006 får dock sägas innebära en positiv utveckling trots att vissa bestämmelser inte fullt överensstämmer med internationell rätt, samt att den stadgar att den nationella författningen ska ha företräde framför internationell rätt.

Venedigkommissionen uttryckte i mars 2007 sin oro över att författningen saknar objektiva kriterier för utnämningar av domare och har beskrivit självständigheten som domarkåren garanteras i författningstexten som otillräcklig. Då det för närvarande är parlamentet som är ansvarigt för utnämmandet av domare kan domarkårens självständighet, tillförlitlighet och effektivitet inte garanteras.

I november 2007 antogs en ny *lag om författningsdomstol* som ska möjliggöra återinrättandet av en sådan. Den före ordförandens pensionering, i kombination med lagtekniska komplikationer, har gjort det omöjligt att bemanna domstolen under ett års tid. Avsaknaden av en fungerande domstol har skapat ett vakuum i rättssystemet, både gällande den juridiska översynen av antagna lagars överensstämmelse med gällande rätt, och när det gäller kontrollen av skyddet för mänskliga rättigheter.

I en rapport av *Chr. Michelsen Institutet* (CMI) om korruptionen i Serbien 2007 anses rättsväsendet vara en av de mest korrupta institutionerna. Vissa framsteg görs genom att man försöker reformera hela rättsväsendet, men det hela går långsamt.

Anklagelser har förekommit om att ledande politiker inom dagens demokratiskt valda ledarskikt på olika sätt försökt påverka rättsprocesser. Åtal

för mutbrott i september 2005 mot en domare i Serbiens högsta domstol, och mot en specialåklagare, har följts av fler skandaler och ytterligare åtal mot högt uppsatta domare under 2006. Den låga lönenivån anføres ofta som en grogrund för korruption. I november 2007 antog Serbien *Europarådets civilrättsliga konvention om korruption*. Konventionen föreskriver alla undertecknande stater att upprätta effektiva mekanismer för att ersätta de som har drabbats av skada till följd av korruption, samt att skydda offentligt anställda som har rapporterat misstänkt korruption.

Den juridiska utbildningen i Serbien avviker från internationell standard. Det ingår inga obligatoriska kurser om mänskliga rättigheter i juristutbildningen och översättningar av domar från den Europeiska domstolen avseende de mänskliga rättigheterna finns oftast inte att få tag på. Detta leder många gånger till att man i sin yrkesutövning inte åberopar relevanta konventioner eller använder sig av dem i stort. Flera enskilda organisationer är aktiva inom ramen för utbildning av jurister, åklagare och domare i frågor gällande mänskliga rättigheter varför situationen långsamt förbättras.

Ett nyinrättat ombudsmannaämbete besattes i juni 2007 och innebär i teorin större insyn och hårdare kontroll av myndighetsutövningen gentemot medborgarna. Resurserna är dock fortfarande mycket begränsade. Ombudsmannen ska främst fokusera på frågor om jämlikhet mellan könen, barns rättigheter, minoriteters rättigheter samt funktionshindrades rätt. Sedan tillträdet har cirka 180 anmälningar tagits emot varav hälften av dessa har rört domstolarnas arbete. De flesta klagomål handlar om orimligt långa utredningar och rättegångar.

Straffbarhetsåldern för barn är 14 år. Barn mellan 14 och 16 år döms dock aldrig till straff utan till vård. Även barn mellan 16 och 18 år skall dömas till vård, men vid allvarliga brott kan undantagsvis fängelse utdömas.

7. Straffrihet

Brott begångna under de senaste femton årens krig och kriser kastar fortfarande en mörk skugga över det serbiska samhället. Problemen med uppfyllandet av de åtaganden som Serbien har i relation till *den Internationella krigsförbrytartribunalen för före detta Jugoslavien (ICTY)* i Haag är ett av de främsta hindren mot ett tillfredställande samarbete med EU. Flera personer åtalade för krigsförbrytelser befinner sig alltjämt på fri fot och individer som är misstänkta för krigsförbrytelser samt en stor grupp personer som hade ledande positioner under Milosevic-tiden är fortfarande verksamma inom säkerhetstjänstens olika organ.

Den särskilda nationella krigsförbrytardomstolen, i vilken arbete pågår att lagföra krigsförbrytare, samt utlämnandet av ytterligare två personer till krigsförbrytartribunalen i Haag under 2007 får ses som en framgång. Utlämnandet av resterande fyra åtalade, bland annat Ratko Mladic och Radovan Karadzic, har dock ännu inte skett. Från serbiskt håll hävdar man att man inte har någon information om var Mladic befinner sig medan man från Haagtribunalen säger sig övertygad om att han befinner sig i Serbien. En majoritet Serber angav sommaren 2007 att Serbien inte bör samarbeta med ICTY.

Landet tog under 2006 ett viktigt steg inom det regionala samarbetet i frågan om krigsförbrytelser då ett samarbets- och utlämningsavtal skrivits under med Kroatien, efter rekommendationer av ICTY. Avtalet möjliggör utbyte av bevis mot misstänkta krigsförbrytare länderna emellan, samt stipulerar att misstänkta krigsförbrytare ska åtalas i det land de befinner sig, oavsett var brotten är begångna, något som avsevärt underlättar åtalsprocessen.

I februari 2007 föll dom från *den Internationella domstolen (ICJ)* i målet mellan Bosnien och Hercegovina och Serbien (såsom legal efterträdare), i vilket Bosnien och Hercegovina stämt Serbien för folkmord under 90-talets krig. Enligt ICJ utgjorde massakern i Srebrenica folkmord, och Serbien bröt mot sina förpliktelser enligt 1948 års folkmordskonvention "*to prevent and to punish for acts of genocide*". Skyldigheten att straffa har man framförallt brutit mot genom att man underlåtit att lämna ut Karadzic och Mladic till ICTY, trots att man enligt domstolens bedömning haft uppenbar möjlighet att leva upp till denna skyldighet.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Förenings-, församlings- och religionsfrihet råder generellt, liksom yttrande- och tryckfrihet. Den tidigare statligt organiserade repressionen av medierna är nu borta, liksom den repression som rådde mot enskilda organisationer och politiska motståndsrörelser av olika slag. Flera nya lagar på området är dock undermåligt konstruerade eller saknar egentlig tillämpning.

Under året har en rad journalister utsatts för hot och fysiskt våld, inkluderat misshandel, vandalism och bombhot. I april 2007 exploderade två handgranater utanför en samhällskritisk journalists bostad. Gärningsmännen är fortfarande på fri fot. Journalisters ekonomiska, sociala och rättsliga status i Serbien är extremt svag vilket gör dem till enkla måltavlor för olika sorters påtryckningar.

På *Reportrar utan gränser* rankning av pressfriheten i världen 2007 hamnade Serbien på plats 67 av totalt 169 länder. Av de olika länderna i före detta Jugoslavien hamnade Serbien sist.

Journalistkårens uppfattning i Serbien är att personer inom näringslivet med stor makt har börjat få alltmer inflytande över media. Tidigare har politiker haft denna stora makt men nu börjar man se motsvarande trend från näringslivet. Vidare anses att *Serbiens Demokratiska parti* och det *Radikala partiet* kontrollerar vissa tv-stationer och tidningar. Problem med att uttrycka sig fritt som journalist är större i mindre orter.

Den nya *medielagen*, samt fördelningen av frekvenser, har kritiserats från flera håll, både inom och utanför landet. Problemen är flera och lagstiftningsarbetet skedde utan att möjlighet gavs till offentlig debatt. Grundläggande fri- och rättigheter åsidosätts genom att radiofrekvensrådet i praktiken fungerar som sin egen domare. Anbudsförfarandet för beviljande av TV- och radiolicenser, där starka ekonomiska särintressen står på spel, har även kritiserats av internationella organisationer.

Lagen om fri tillgång till offentliga handlingar från 2004 är ett positivt steg mot ökad insyn. Lagen, som bland annat föreskriver en särskild kommissionär för tillgång till information, samt särskilt ansvariga på varje myndighet, har dock inte tillämpats på ett tillfredställande sätt. Eftersom egentliga sanktionsmöjligheter saknas förvägras information fortfarande. Kännedomen om lagens innehåll är låg bland befolkningen.

Religionsfrihet råder formellt, men den serbisk-ortodoxa kyrkans dominerande ställning i samhället leder de facto till diskriminering. Invändningar har bland annat rests mot den nya *kyrkolagen* som antogs i april 2006. Lagen premierar den serbisk-ortodoxa kyrkan genom att göra skillnad mellan trossamfund och traditionella kyrkor, där de senare får viktiga skatteförmåner samt andra förmåner och därmed en stärkt ställning (Se vidare rubrik 16)

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Serbien är en parlamentarisk demokrati där samtliga medborgare över 18 år har rätt att rösta i fria och hemliga val. Parlamentet, med sammanlagt 250 platser, väljs var fjärde år. Presidenten, som förutom sin funktion som överbefälhavare främst har ceremoniella plikter, väljs vart femte år i direkta val och kan högst sitta två mandatperioder.

Den 21 januari 2007 hölls parlamentsval i Serbien och valdeltagandet var dryga 60 procent. Efter flera månaders förhandlingar bildades en ny regering den 15 maj, bestående av en koalition av *Demokratiska partiet*, *Serbiens Demokratiska Parti*, *G17+* och *Nya Serbien*. Arbetet i den nya regeringen hämmas av en ständig maktkamp mellan presidenten Boris Tadic och premiärministern Vojislav Kostunica.

I oktober 2005 inleddes formellt förhandlingsprocessen för ett så kallat stabiliserings- och associeringsavtal (SA-avtal) med EU. SA-avtalet är främst ett frihandelsavtal men innebär även en begynnande anpassning till EU:s interna lagstiftning och regelverk. Då Serbien inte ansågs fullt ut samarbeta med krigsförbrytartribunalen i Haag (ICTY), avbröt EU-kommissionen i maj 2006 dessa förhandlingar. Under 2007 överlämnade Serbien två åtalade personer till ICTY- domstolen och fick därefter återigen börja förhandla. Avtalet undertecknades preliminärt den 7 november 2007 men EU har hittills låtit förstå att underskrift är avhängig fullt samarbete med Haag-tribunalen.

Antalet kvinnor i parlamentet utökades från 12 till 20 procent efter parlamentsvalet i januari 2007. Detta kan ses som resultatet av ny lag om kvotering vid parlaments- och lokalval. Enligt denna lag ska kandidaterna i varje vallista utgöras av minst 30 procent av det underrepresenterade könet. Det finns dock ingen skyldighet att behålla en viss andel kvinnor när mandatens slutligen fördelas.

För partier som representerar nationella minoriteter gäller inte samma femprocentsspärr till parlamentet som för övriga partier. Detta har lett till en ökning av representationen av minoriteter i parlamentet. Totalt har nationella minoritetspartier idag åtta mandat i parlamentet och för första gången sedan 2000 deltog ett albanskt parti i parlamentsvalet 2007 och vann ett mandat.

Kosovo är folkrättsligt alltjämt en del av Serbien. Provinsen står under särskild förvaltning enligt FN:s säkerhetsrådsresolution 1244 från juni 2001. Se separat rapport avseende mänskliga rättigheter i Kosovo.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Den nya konstitutionen garanterar rätten till arbete och fritt val av arbete. Serbien har ratificerat de centrala internationella arbetsrättskonventionerna;

- Förbud mot tvångsarbete (nummer 29 och 105)
- Förbud mot barnarbete (nummer 138 och 182)
- Icke-diskriminering i arbetslivet (nummer 100 och 111)

– Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (nummer 87 och 98)

En *arbetsmarknadslag* reglerar arbetstagarnas rättigheter och arbetsgivarnas skyldigheter. Lagen har fler föreskrifter som ska förhindra att vissa kategorier av arbetstagare sägs upp, såsom gravida och föräldralediga kvinnor. Lagen berör även ämnet diskriminering i arbetslivet där bland annat sexuella trakasserier förbjuds. Man har emellertid ingen straffskala för diskriminering och de diskrimineringsfall som har anmälts har gjorts upp i godo.

Arbetslösheten i Serbien är hög – mellan 20 och 30 procent och andelen stiger på grund av pågående privatiseringar inom landet. Ett stort problem är ungdomsarbetslösheten som ligger på cirka 47 procent (Se vidare under punkt 13). En fjärdedel av befolkningen mellan 30 och 40 år är arbetslösa.

Arbetsveckan är 40 timmar. Genomsnittslönen per månad låg i september, enligt serbiska statistiska centralbyrån, RZS, på cirka 350 euro netto.

Arbetstagare, förutom militär och polis, har rätt att fritt ansluta sig till och bilda fackföreningar. I den statliga sektorn är 60-70 procent av arbetstagarna medlemmar i fackföreningar. Motsvarande siffra i den privata sektorn är 4-6 procent.

Serbien saknar en *lag om återlämning av egendom*. Under 2005 togs dock ett symboliskt steg genom *lagen om registrering av nationaliserad egendom*. Enligt denna lag ska en statlig kommitté registrera privat egendom som har konfiskerats av staten efter den 9 mars 1945 utan att ägarna har fått en rättvis kompensation. Tidsfristen för att rapportera nationaliserad egendom gick ut den 30 juni 2006. Det finns cirka 70 000 registrerade fall av medborgare som har sökt restitution.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Hälso- och sjukvårdssektorn lider fortfarande av den allmänna ekonomiska nedgången under 1990-talet. Som andel av BNP avsattes (år 2007) 6,4 procent till hälsosektorn. Tillgången till subventionerad hälso- och sjukvård är starkt begränsad. Samtidigt finns det gott om välutrustade privatkliniker för dem som har pengar.

Mutor till läkare förekommer och är oundvikligt i det korrupta hälsovårdssystemet, enligt en rapport från organisationen *Global Integrity*. Trots att regeringen har försökt stävja detta problem genom att anmäla läkare som kräver mutor, är det alltför vanligt förekommande.

Sjukvård kan inom vissa områden och för vissa samhällsgrupper, till exempel internflyktingar och romer, vara svår att nå. Statistik över barnadödlighet

indikerar nivåer i klass med, eller något över, andra central- och östeuropeiska länder.

Miljösituationen för exempelvis luft- och vattenföroreningar är något sämre än det central- och östeuropeiska genomsnittet. Under året har de södra delarna av Serbien drabbats av ett omfattande utbrott av Hepatit A, en sjukdom som sprids via förorenad mat och vätska.

12. Rätten till utbildning

Skolgången är obligatorisk och kostnadsfri upp till 15 års ålder. I praktiken måste dock alla köpa egna skolböcker. 77 procent av befolkningen har gymnasieexamen, varav 85 procent av kvinnorna och 69 procent av männen. Som andel av BNP går 3,5 procent till utbildning. I övriga Europa ligger snittet på 6 procent.

Alla medborgare har lika rätt till studier på hög nivå. Detta är inte kostnadsfritt men staten bereder i vissa fall kostnadsfri utbildning för studenter med bra studieresultat som inte har råd att betala för utbildningen själva.

FN:s barnfond, UNICEF, har uttryckt att oro över att endast 13 procent av romerna slutför grundskoleutbildningen och att endast 3 av 1 000 romer fortsätter att studera på universitet eller högskola. Det låga antalet romer som utbildar sig kan till viss del förklaras av att många lever i landet oregistrerade vilket resulterar i att de inte kan skriva in sig i skolor.

Då utbildning i mänskliga rättigheter inte ingår som en obligatorisk del av läroplanen för juridikstuderande har *Belgrade Center for Human Rights (BCHR)* startat ett samarbete med olika partners och infört intensivkurser i människorättsliga frågor. Sedan 2005 pågår även ett samarbete mellan BCHR och det statsvetenskapliga universitetet i Belgrad som, såsom enda universitet, har infört teoretiska och praktiska studier i mänskliga rättigheter och folkrätt för utexaminerade akademiker.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Under 2006 levde enligt den serbiska regeringsstrategin *Poverty Reduction Strategy (PRS)* 8,8 procent av befolkningen under fattigdomsgränsen (mindre än 85 euro per månad) medan cirka 20 procent befinner sig strax ovanför fattigdomsgränsen. Klyftan mellan fattiga och rika ökar markant. Befolkningen på landsbygden är enligt siffror från PRS två och en halv gånger fattigare än

befolkningen i städer. De äldre (65+) är en särskilt utsatt grupp där 10 procent uppges leva under fattigdomsgränsen.

På FN:s *internationella dag för utrotande av fattigdom*, den 17 oktober 2007, uppgavs det från Serbien att cirka 300 000 barn och ungdomar lever under fattigdomsgränsen eller på gränsen till fattigdom. Huvudproblemet för fattigdomen bland ungdomar uppges vara att många är utbildade och därför har svårigheter att skaffa jobb. En följd av detta är att många bor kvar hos sina föräldrar längre. För att försöka komma till rätta med fattigdomen bland barn och ungdomar har 21 kommuner i Serbien utarbetat ett program för unga i kampen mot fattigdom.

Stora problem gällande rätten till lämplig bostad finns hos utsatta grupper, främst flyktingar och romer, som i många fall lever i ohygieniska och olämpliga bostäder. Det går dock inte att statistiskt fastställa hur många som lever i undermåliga bostäder då någon lägsta bostadsstandard inte är fastställd i Serbien.

Serbien har, som ett led i landets integrationssträvanden med EU, utarbetat en strategi för fattigdomsbekämpning. Strategin baserar sig på FN:s Millenniummål och inkluderar omfattande reformer av den offentliga sektorn.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Serbien har undertecknat och ratificerat FN-konventionen mot diskriminering av kvinnor men saknar en nationell jämställdhets- och diskrimineringslagstiftning. I maj 2007 lämnade Serbien in sin första rapport sedan upplösningen av statsförbundet med Montenegro till FN:s CEDAW-kommitté, *United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women*, angående efterlevnaden.

I CEDAW:s utlåtande har man ansett det positivt att Serbien har ökat antalet kvinnor i parlamentet sedan parlamentsvalet i januari 2007 (se rubrik 9). Det som fortfarande utgör ett problem är de djupt rotade patriarkaliska stereotyper som finns gällande kvinnors och mäns roller och ansvar i familjerna. Detta anses vara anledningen till förekommande våld mot kvinnor, kvinnors yrkesval samt det fortfarande låga antalet verksamma kvinnor inom politiken. Dessa problem är större på landsbygden och i mindre städer.

Romska kvinnors situation är enligt CEDAW av särskild vikt, då de anses vara dubbelt diskriminerade. En ytterst liten del av de romska kvinnorna fullgör sin utbildning och många gifter sig i tidig ålder. Serbisk lag tillåter giftermål från 18 års ålder men trots detta gifter sig många romska kvinnor innan 18 års ålder utan påföljder.

År 2005 blev våld mot kvinnor i hemmet en straffbar gärning. Fortfarande finns begränsad statistik om våld mot kvinnor. En telefonlinje och härbärgen finns dit utsatta kvinnor kan vända sig. Kvinnoorganisationer ser det som positivt att antalet telefonsamtal till telefonlinjen och antalet kvinnor i härbärgena har ökat eftersom detta snarare tyder på att de stora mörkertalen börjar komma fram i ljuset än en faktisk ökning av våldet mot kvinnor.

Serbiens arbetsmarknadslag är generös med föräldraledighet och ersättning under denna. Detta kan delvis bero på de låga nativitetstalen i landet. I lagen anges inte specifikt att endast mammor har rätt till föräldraledighet men i praktiken är det så vilket gör att många kvinnor är borta från arbetsmarknaden under en längre period.

På nationell nivå finns det sedan hösten 2004 ett jämställdhetsråd som skall fungera som remissinstans och rådgivare till regeringen. Det har också inrättats en sektion inom socialministeriet som ska jobba med jämställdhetsfrågor. Ett problem är att efterlevnaden av lagarna är dålig.

Människohandel med kvinnor är ett problem, liksom i övriga västra Balkan. Serbien är framför allt ett transitland, men även ursprungs- och destinationsland för människohandel. Under de första åtta månaderna i 2006 registrerades 140 kvinnliga offer för människohandel. Kritik har riktats mot att gränspolis ibland medverkar till handeln och i utbyte mot mutor släpper in kvinnor illegalt i landet.

15. Barnets rättigheter

Barnkonventionen samt de två tillhörande protokollen är införlivade i nationell lagstiftning. I oktober 2007 undertecknade Serbien, tillsammans med 22 andra medlemmar i Europarådet *Europarådets konvention om skydd för barn mot sexuell exploatering och sexuella övergrepp*.

Child Rights Center i Belgrad har kritiserat att det fortfarande inte finns någon barnombudsman trots att förslaget har legat i parlamentet sedan 2005. Vidare har man ännu inte kommit till rätta med det stora antalet fattiga barn (se rubrik 13).

Den nya *familjelag* som antogs 2005 utgör ett stort steg i positiv riktning avseende barnets rättigheter.

Man har i den nya strafflagen minskat maxstraffet för människohandel med barn från 5 till 3 år vilket får anses vara en stor försämring.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Serbien saknar en specifik lag om skydd av nationella minoriteter. Man har ratificerat *Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter*, men tillämpningen av denna är otillräcklig. Landets nya författning innehåller en garanti om skydd av de nationella minoriteterna och en omfattande antidiskrimineringsartikel. Ett orosmoln i den nya texten är att endast serbiska får ställning som officiellt språk medan formuleringen om minoritetsspråkens användning inte är bindande.

Lagen om nationella minoriteter från 2002 är den ramlag som föreskriver bland annat upprättandet av nationella råd för landets större minoritetsgrupper, bland annat romer och ungrare. Dessa råd har till uppgift att övervaka minoriteternas situation och att föra deras talan i parlamentet.

Minoriteters deltagande i parlamentet och det lokala självstyret har ökat, men förbättringarna följs inte upp av åtgärder för att öka minoriteters faktiska deltagande i den rättsliga och verkställande makten. Användandet av minoritetsspråk i officiella sammanhang är otillräckligt, främst i brist på ekonomiska medel i kommunerna men också på grund av föråldrade lagar. Vissa förbättringar har gjorts i grundskolan, men på högre nivå finns ännu ingen undervisning i minoritetsspråk.

I Serbien finns omkring 100 000 folkbokförda romer men vissa uppgifter gör gällande att ytterligare cirka 400 000, som inte har ID-handlingar, är folkbokförda eller äktenskapsregistrerade, kan befinna sig inom Serbiens gränser. Detta leder till flera problem vad gäller tillgång till samhällelig service som ofta förutsätter en folkbokföringsadress.

Svårigheter finns för romer gällande tillgången till bland annat sjukvård och bostäder. Attacker mot romer är ett problem i många städer och polisen utreder oftast inte dessa fall. I vissa fall där gärningsmännen har identifierats har fallen inte tagits upp i domstol. Till största del är det nationella och internationella människorättsorganisationer som jobbar för att förbättra romers kunskap om diskriminering och mänskliga rättigheter.

Den serbiska regeringen har, tillsammans med åtta andra öst- och centraleuropeiska länder, antagit en handlingsplan för förbättring av de ekonomiska och sociala villkoren för romer under perioden 2005-2015. Initiativet kallas *The Decade of Roma Inclusion*, och har tillkommit i i samarbete med ett antal internationella organisationer som arbetar med romernas rättigheter.

Den statliga televisionen erbjuder ingen information i minoritetsspråk trots att en sådan skyldighet föreskrivs i tv-lagen. I Vojvodina, där den största minoriteten är ungrare, finns det skriftlig och elektronisk media på ungerska. I södra Serbien finns flera albanska tidningar. Romerna har flera privata radio- och tv-stationer där de kan få tillgång till information på sitt modersmål.

Den nya *kyrkolagen* har kritiserats för att endast erkänna sju traditionella religioner. Övriga religiösa grupper måste registrera sig hos religionsministeriet som har beslutanderätt över ansökningarna. Många av dessa religiösa minoritetsgrupper har innan den nya kyrkolagens tillkomst varit erkända religioner i Serbien i över 50 år.

Den serbiska lagen kräver att grundskole- och gymnasieelever närvarar vid religiös undervisning i någon av de sju erkända religionerna. Undervisningen hålls oftast av präster. Man kan som alternativ välja att läsa samhällskunskap istället för religiös undervisning men om för få väljer att läsa detta ämne har skolan i många fall inga resurser att erbjuda sina elever detta alternativ.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Det finns ingen lagstiftning gällande rätten för sexuella minoriteter och diskriminering på grund av sexuell läggning omnämns i få lagar.

I en undersökning gjord av *LABRIS* (en människorättsorganisation för homosexuellas rättigheter) uppger två tredjedelar av de homosexuella att de har blivit utsatta för våld på grund av sexuell läggning, samt 59 procent att de önskar emigrera från Serbien på grund av diskriminering. En ytterst liten del anmäler attacker på grund av bristande förtroende för polis och rättsväsende.

18 Flyktingars rättigheter

Siffror från FN:s Högkommissarie för flyktingar (UNHCR visar att det i Serbien finns 98 000 flyktingar från Kroatien och Bosnien-Hercegovina samt 207 000 internflyktingar från Kosovo, främst serber, romer och bosnier. Serbien har sedan början av 2005 i sin officiella statistik dramatiskt minskat antalet flyktingar och internflyktingar. Minskningen beror dock inte främst på

flyktingars återvändande, utan att många har ansökt om serbiskt medborgarskap. Trots minskningen är Serbien fortfarande det land i Europa som hyser det största antalet flyktingar och internflyktingar.

Landet ratificerade FN:s flyktingkonvention år 2001. I november 2007 antogs en asyllag som ett första steg i att bygga upp ett nationellt asylsystem. Det finns en politisk tvekan att behandla denna fråga vilket delvis kan ha att göra med att få människor söker asyl, cirka 50 fall per år. 2007 öppnades det första asylcentret i Banja Koviljaca, nära gränsen till Bosnien och Hercegovina, som ska fungera som ett nationellt mottagningscentra.

UNHCR jobbar med att förbättra internflyktingarnas situation, främst romernas. Internflyktingar har enligt lag samma sociala rättigheter som resten av befolkningen (exempelvis rätten till fri hälso- och sjukvård samt fri skolgång) i den kommun där de är registrerade, men på grund av att många saknar erforderliga dokument är ett stort antal internflyktingar helt avskärmade från grundläggande social omsorg.

En stor del av flyktingarna befinner sig alltså i en mycket svår situation och är klart överrepresenterade bland de fattiga. Enligt världshälsoorganisationen WHO är antalet personer som lever under fattigdomsgränsen dubbelt så hög bland flyktingar i jämförelse med befolkningen i övrigt.

Landet skrev i början av 2005, tillsammans med Kroatien och Bosnien och Hercegovina, under den så kallade *Sarajevo-överenskommelsen* som syftar till att underlätta möjligheterna för flyktingar att återvända till sin ursprungliga hemvist. Länderna åtog sig att till slutet av 2006 utarbeta en detaljerad plan för att på sikt lösa problemet. Arbetet med tillämpningen av avtalet har dock hittills gått mycket långsamt och tidsplanen har inte hållits.

Återvändandet, beträffande såväl internflyktingar som flyktingar från regionen, går långsamt och man beräknar att majoriteten inte avser att återvända till sin ursprungliga hemvist.

Ett återtagandavtal skrevs under mellan EU och Serbien den 18 september 2007. Samtidigt skrevs ett viseringsförenklingsavtal under (se rubrik 5). Dessa båda avtal avser att underlätta en framtida viseringsliberalisering för Serbien.

19. Funktionshindrades rättigheter

I april 2006 antog parlamentet en *lag om förhindrande av diskriminering av funktionshindrade*. Lagen föreskriver böter för den som diskriminerar personer

med speciella behov som vill skriva in sig på dagis, skolor eller universitet, ta anställning eller använda sig av allmänna kommunikationsmedel.

I december 2006 antog den serbiska regeringen en strategi för att förbättra funktionshindrades förhållanden. Några av målen är att utarbeta ett effektivt rättsligt system för skydd och stöd till funktionshindrade, liksom att öka medvetenheten hos allmänheten för funktionshindrades problem.

Trots vissa framsteg är de funktionshindrade i Serbien fortfarande diskriminerade, främst i arbetslivet och i tillgången till utbildning och hälsovård. I en studie utgiven av *Center for Development of Inclusion* och *Center for Study of Alternatives* fann man att av de cirka 700 000 funktionshindrade i Serbien innehar endast 13 procent jobb och 70 procent lever i fattigdom. Cirka 15 procent av barn med speciella behov går i skolan.

Den internationella organisationen MDRI, *Mental Disability Rights International*, har genomfört en undersökning av situationen för de funktionshindrade som lever på institutioner i Serbien. Enligt MDRI strider förhållandena på behandlingshemmen mot Helsingforskommitténs regler för mänskliga rättigheter. Serbiens hälsominister och ministern för social omsorg har medgett att situationen på institutionerna är svår, men har avfärdat uppgifter om omänsklig behandling och hävdade att anklagelserna är ”politiskt motiverade”.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett stort antal oberoende organisationer för mänskliga rättigheter, varav många erhåller stöd från Sverige. De viktigaste är *Svenska Helsingforskommittén*, *Humanitarian Law Centre* samt *Belgrade Centre for Human Rights*. De har relativt god tillgång till beslutsfattarnas uppmärksamhet, inte minst tack vare tidigare stöd till och kontakt med många av dagens ministrar under den tid då dessa var en hårt ansatt politisk opposition.

Icke-statliga organisationer är starkt engagerade i grundläggande utbildning i mänskliga rättigheter och försöker genom olika projekt öka medvetandet i samhället för frågor i mänskliga rättigheter. Ett flertal organisationer har fört upp problematiken med straffrihet i samband med brott begångna under de olika konflikterna i före detta Jugoslavien.

Antalet företrädare för människorättsorganisationer som angripits via medier har ökat under senare år och då särskilt i samband med tioårsceremonin av Srebrenicamassakern 2005. Angreppen har i vissa fall kommit från

regerings/myndighetshåll. Flera instanser har vid upprepade tillfällen angripit människorättsorganisationer och antytt att dessa arbetar för ospecificerade utländska intressen. Hot mot människorättsförsvarare har förekommit.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN:s Högkommisariat för mänskliga rättigheter, UNHCHR, stängde sitt kontor i Serbien i juni 2007 och har från och med detta år en nationell rådgivare utplacerad. *OSSE:s mission till Serbien* är etablerat sedan början av 2000-talet och genomför omfattande aktiviteter inom bland annat området för mänskliga rättigheter. Även Europarådet har ett kontor i Belgrad. Samtliga utövar ett betydande inflytande på myndigheterna i Serbien.

Sveriges bistånd till Serbien är främst inriktat på att stödja reformer som bidrar till EU-anpassning. De huvudsakliga områdena är demokrati och god samhällsstyrning, respekt för mänskliga rättigheter, jämställdhet, ekonomisk tillväxt, hållbar utveckling och miljö. Sverige har bland annat bidragit till en omfattande kampanj för att hjälpa flyktingar att återvända till sina hem i Kroatien och Bosnien där Sida finansierat stora återuppbyggnadsprogram för flyktingar. Ett omfattande stöd utgår för integration och utbildning av romer, samt anti-trafficking.

Kvinna till kvinna började år 1994 stödja kvinnoorganisationer i Belgrad. Arbetet har utvecklats med tiden och sedan 2001 finns ett kontor i Belgrad som samordnar stödet till nio kvinnoorganisationer.